

ASIA**Kokemäen sosiaaliviranomaisten menettely****KANTELU**

Kantelija A asiamiehenään B on oikeuskanslerille 16.5.2010 osoittamassaan kantelussa arvostellut sosiaaliviranomaisten menettelyä valvottujen tapaamisten järjestämisessä.

A:n poika C ja A olivat tavanneet 15.10.2009 lukien erään yhdistyksen tapaamispaikassa kahdesti kuukaudessa. Huhtikuun 2010 tapaamisissa A:lle oli ilmoitettu, että C ei saa harjoittaa mitään uskonnollista toimintaa. Tässä yhteydessä A:ta oli kielletty ehdottomasti rukoilemasta poikansa kanssa tai yksin, tekemästä ristinmerkkiä yhdessä poikansa kanssa tai yksin ja keskustelemasta mistään uskonnollisista asioista. Samalla A:lle oli ilmoitettu, että C ei saa kantaa kaularistiä.

C on kastettu ortodoksiksi ja hän oli aikaisemmin pyytänyt äidiltään kaularistin. Aikaisempien tapaamisten aikana A ja C olivat lukeneet ruokarukouksen ja tehneet ristinmerkin.

SELVITYS

Kantelun perusteella Kokemäen kaupungin perusturvalautakunta on antanut 16.8.2010 päivätyt, perusturvajohtaja D:n allekirjoittaman selvityksen, jonka liitteenä on lastenvalvoja, vs. sosiaalityön johtaja E:n 13.8.2010 päivätty selvitys.

E:n selvityksen mukaan käräjäoikeuden 25.11.2008 antaman päätöksen mukaisesti A:n pojalla C:llä oli oikeus tavata äitiään sosiaaliviranomaisten valvomissa olosuhteissa sosiaaliviranomaisten osoittamassa paikassa parillisten viikkojen lauantaina tai sunnuntaina sosiaalitoimen tarkemmin osoittamana aikana korkeintaan neljän tunnin ajan. C ja A olivat tavanneet 15.10.2009 lukien tapaamispaikassa kahdesti kuukaudessa. Tapaamisten valvojina olivat toimineet tapaamispaikan kaksi avopalveluohjaajaa. Valvojat sopivat vanhempien kanssa tapaamiset. Valvojat laativat tapaamisista jälkepäin raportin Kokemäen sosiaalikeskukselle. Selvityksen liitteenä olevista 15.10.2009 – 31.5.2010 toteutuneiden tapaamisten raporteista kävi seikkaperäisesti ilmi C:n ja A:n välinen kommunikointi ja tapaamisten sisältö.

E:n selvitykseen on koottu tapaamisista laadituissa raporteissa olevat uskontoa, ristiä ja rukouksia koskevat maininnat. Näistä käy ilmi, että tapaamisissa on rukoiltu ja että äiti ja poika ovat tehneet ristinmerkkejä ja puhuneet uskonnollisista asioista. Ennen huhtikuuta 2010 valvojen taholta ei ollut näihin asioihin lainkaan puututtu. Huhtikuun 2010 raporttien mukaan lapsen huoltaja pyysi, että uskontoasioista ei puhuttaisi tapaamisten aikana eikä C tekisi ristinmerkkejä. Valvojat olivat välittäneet huoltajan toiveet äidille. Kun A oli myöhemmin ottanut asian uudelleen puheeksi ohjaajien kanssa, hänelle oli kerrottu, että huoltajan toiveiden mukaan ohjaajien tulisi huomauttaa asiasta äidille ja mikäli he joutuvat toistuvasti puuttumaan puheisiin, ohjaajien tulisi keskeyttää tapaaminen. Valvojat olivat antamalla ohjeita äidille noudattaneet lapsen huoltajan toivomusta. Lapsen huoltaja päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n mukaisesti lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista, joita on muun muassa lapsen uskonto.

E on todennut tehneensä päätökset valvotuista tapaamisista 15.10.2009 alkaen vuoden 2010 loppuun. Lisäksi hän oli 26.3.2010 tehnyt päätöksen A:n hakemuksesta tulkin järjestämisestä tapaamisissa. Päätöksistä käy ilmi, että niissä ei ole otettu millään tavalla kantaa rukoukseen, ristinmerkkien tekemiseen, kaularistin kantamiseen eikä muutenkaan uskonnon harjoittamiseen tai keskusteluun uskonnosta. E ei ole myöskään koskaan keskustellut A:n tai tapaamisia valvojen ohjaajien kanssa rukouksesta, ristinmerkkien tekemisestä, kaularistin kantamisesta tai uskonnon harjoittamisesta lapsen ja äidin tapaamisissa.

RATKAISU

Sovellettavat säännökset

Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 1 §:n mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lain 2 §:n mukaan tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen, että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti.

Lain 4 §:n mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lain 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Lain 3 §:n mukaan lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Lain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan tuomioistuin voi päättää, että lapsen huolto uskotaan yksin toiselle vanhemmalle.

Uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momentin mukaan lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät hänen huoltajansa yhdessä. Jos huoltajat eivät kuitenkaan lapsen syntymän jälkeen sovi lapsen uskonnollisesta asemasta, voi lapsen huoltajana toimiva äiti vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan. Jos tuomioistuimella on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 3 momentin nojalla päättänyt tehtävien jaosta lapsen huoltajien kesken toisin, noudatetaan kuitenkin tuomioistuimen päätöstä.

Uskonnonvapauslain 3 §:n 3 momentin mukaan viisitoista vuotta täyttänyt lapsi voi kuitenkin huoltajien kirjallisella suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. Kaksitoista vuotta täyttänyt voidaan liittää uskonnolliseen yhdyskuntaan tai ilmoittaa eronneeksi siitä vain omalla kirjallisella suostumuksellaan.

Hallituksen esityksessä uskonnonvapauslaiksi (HE 170/2002) 3 §:n yksityiskohtaisissa perusteissa todetaan, että 2 momentissa säädetään alaikäisen lapsen uskonnollisen aseman määrittämisestä. Säännöksen lähtökohtana on, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättäminen olisi lapsen huollon piiriin kuuluva asia samalla tavoin kuin lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta ja muista henkilökohtaisista asioista päättäminen yleensäkin. Siltä osin kuin tässä laissa ei toisin säädetä, noudatettaisiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia (361/1983).

Hallituksen esityksen mukaan pääsääntönä olisi, että lapsen huoltajat tekevät lapsen uskonnollista asemaa koskevat päätökset yhdessä. Tämä vastaisi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain lähtökohtia huoltajien yhteistoiminnasta. Pykälän 2 momentin viimeisenä virkkeenä on selventävä maininta, joka koskee lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 9 §:n 3 momentin mukaista niin sanottua työnjakoyhteishuoltoa. Mainitun säännöksen nojalla tuomioistuimella voi päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken esimerkiksi niin, että oikeus päättää lapsen uskonnollisesta asemasta uskotaan jollekin tai joillekin huoltajista. Silloin, kun tuomioistuimella on päättänyt tehtävien jaosta huoltajien kesken tällä tavoin, määräytyisi oikeus päättää lapsen uskonnollisesta asemasta tuomioistuimen päätöksen mukaisesti.

Hallituksen esityksessä on todettu, että perustuslaissa säädetty uskonnonvapaus koskee, kuten muutkin perusoikeudet, myös alaikäisiä. Vuoden 1995 perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp) todetaan, että perusoikeussuoja ei lähtökohtaisesti ole riippuvainen henkilön iästä. Perusoikeusuudistuksella ei kuitenkaan tarkoitettu muuttaa oikeusjärjestykseen sisältyviä sääntöjä oikeustoimikelpoisuudesta. Vajaavaltaisen osalta kysymys liittyy siihen, kuka käyttää perusoikeutta koskevaa puhevaltaa. Tämän mukaisesti eduskunnan perustuslakivaliokunta on esimerkiksi hallitusmuodon aikaisempaa uskonnonvapaussäännöstä tulkitessaan todennut, että uskonnonvapaus on kansalaisen iästä riippumaton, mutta käytännössä nuorten alaikäisten kohdalla tätä vapautta ei käytä yksilö itse vaan hänen vanhempansa tai holhoojansa (PeVL 12/1982 vp).

Edelleen on todettu, että perusoikeuksien käyttämisestä voidaan antaa tarkempia säännöksiä lailla. Tällaisiin lakeihin voi sisältyä myös järjestysluontoisia säännöksiä, joilla on merkitystä alaikäisen kannalta. Ikärajoihin liittyvät rajoitukset on kuitenkin voitava perustella perusoikeuksien kannalta hyväksyttävällä tavalla, eikä alaikäisten sulkeminen kokonaan perusoikeussäännösten soveltamisalan ulkopuolelle ole sallittua. Myös Suomea sitovissa lapsen asemaa koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuk-

sen ensimmäisessä lisäpöytäkirjassa tunnustetaan vanhempien ja laillisten huoltajien oikeus turvata lapsillensa vanhempien vakaumuksen mukainen uskonnollinen kasvatus.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu edelleen, että pykälän 3 momentin mukaan alle 18-vuotiaallakin olisi kuitenkin rajoitettu oikeus osallistua uskonnollista asemaansa koskevaan päätöksentekoon siten kuin pykälän 2 momentissa säädetään. Viisitoista vuotta täyttänyt lapsi voisi huoltajien suostumuksella itse liittyä uskonnolliseen yhdyskuntaan tai erota siitä. Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen uskonnollista asemaa voitaisiin muuttaa vain lapsen omalla kirjallisella suostumuksella. Säännöksellä halutaan turvata lapsen oikeutta osallistua ikäänsä ja kehitystasoansa vastaavalla tavalla uskonnollista asemaansa koskevaan päätöksentekoon ja lapsen uskonnollisen tai muun katsomuksellisen kasvatuksen jatkuvuutta. Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen voidaan yleensä katsoa saavuttaneen sellaisen kypsyyden ja kehitystason, ettei hänen uskonnollista asemaansa ole perusteltua voida muuttaa ilman lapsen omaa suostumusta. Ehdotettu ikäraja on sama kuin esimerkiksi päätettäessä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta. Tällaista päätöstä ei saa panna täytäntöön vastoin 12 vuotta täyttäneen lapsen tahtoa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annetun lain 4 §:n 1 momentin 4) kohdan mukaan kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät hankkimalla palveluja valtiolta, toiselta kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Pykälän 3 momentin mukaan hankittaessa palveluja 1 momentin 4 ja 5 kohdassa tarkoitettulta yksityiseltä palvelujen tuottajalta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta.

Arviointi

Kantelussa on arvosteltu sitä, että huhtikuussa 2010 valvotun tapaamisen yhteydessä A:ta oli kielletty keskustelemasta C:n kanssa uskonnollisista asioista ja tekemästä ristinmerkkejä. Selvitysten ja niiden liitteenä olevien tapaamisraporttien mukaan lapsen huoltaja oli 29.4.2010 olleen tapaamisen alussa keskustellut tapaamisen valvojien kanssa ja pyytänyt, että uskontoasioista ei puhuttaisi tapaamisen aikana ja että C ei tekisi ristinmerkkejä. Selvitysten mukaan valvojat olivat välittäneet nämä ohjeet A:lle ja näin noudattaneet lapsen huoltajan toivomusta.

Selvitysten mukaan valvojat olivat myös kertoneet A:lle, että jos he toistuvasti joutuisivat puuttumaan puheisiin, ohjaajien tulisi keskeyttää tapaaminen. Selvityksissä on todettu, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n mukaan huoltaja päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista, joita on muun muassa lapsen uskonto.

Selvityksistä ja asiakirja-aineistosta käy ilmi, että C oli määrätty 25.11.2008 alkaen yksin toisen vanhemman huoltoon. Näin ollen huoltajavanhempi päätti C:n uskonnollisesta asemasta. Asiassa saadun selvityksen mukaan huoltaja oli toivonut, että valvotuissa tapaamisissa ei keskusteltaisi uskonnollisista asioista eikä C tekisi ristimerkkejä. Huoltaja oli lisäksi kertonut E:lle hyväksyvänsä sen, että C halutessaan pitäisi äidiltään saamaansa kaularistiä.

Edellä mainittujen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain ja uskonnonvapauslain säännösten perusteella C:n uskonnollisesta asemasta päättäminen kuului huoltajalle, jonka asiaa koskevat toivomukset tapaamisten ohjaajat olivat kertoneet A:lle.

Kuitenkin kyseessä olevilla kielloilla on puututtu myös A:n uskonnonvapauteen eli hänen oikeutensa harjoittaa uskontoa tapaamisten aikana. Tapaamisraporttien perusteella uskonnon harjoittaminen tapaamisissa on ollut lähinnä ruokarukousten ja siihen liittyvien ristinmerkkien suorittamista. Lisäksi A oli antanut C:lle kaularistin ja keskustellut C:n kanssa sen pitämisestä ja kirkossa käymisestä. Kantelun mukaan C on kastettu ortodoksiksi, mutta käytävissä olevista asiakirjoista ei selkeästi ilmene, mihin uskontokuntaan hän kuului kantelussa tarkoitettujen tapahtumien aikaan. Edellä kuvattu uskonnon harjoittaminen tapaamisissa ei nähdäkseni ole koskenut suoraan C:n uskonnollisesta asemasta päättämistä, vaan kyseessä on ollut pikemminkin tavanomaisten uskonnollisten tapojen noudattaminen tapaajavanhemman uskonnollisen vakaumuksen mukaisesti.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että ”tapaamisaikojen puitteissa lapsella tulisi olla mahdollisuus osallistua sekä vanhemman arkeen että juhlaan, ja tältä pohjalta myös lapsen kanssa asuvan vanhemman on hyväksyttävä se, että toisen vanhemman kodissa noudatetaan osin eri tapoja, käytäntöjä ja perinteitä kuin hänen omassaan. Erilaisuus tässä suhteessa on kokonaan eri asia kuin terveen lapsen edun tai turvallisuuden väitetty vaarantuminen kotioloista poikkeavien seikkojen vuoksi, mihin kuitenkin riidoissa herkästi vedotaan.” (Eva Gottberg: Lapsen ja muualla asuvan vanhemman henkilökohtaisen suhteen sääntelystä. DL 2/2007, s. 159).

Gottberg jatkaa (emt., s. 159), että ”Suomesta omassa tiedossani ei ole konkreettista tapausta, jossa vanhempien uskonnollisiin riitoihin olisi jouduttu ottamaan oikeudessa tapaamisriitojen yhteydessä kantaa - tosin tällaisia varmaankin on alioikeuskäytännössä esiintynyt. Hyväksyttävänä kuitenkin voitaneen pitää, että lapsi tapaamisen puitteissa viedään esimerkiksi tapaajan edustaman uskonnon mukaiseen perhejuhlaan tai tavanomaiseen viikkojumalanpalvelukseen, vaikka lapsi ei olisikaan saman uskontokunnan jäsen. Lähtökohtana tulee olla, että lapsella on ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti mahdollisuus tutustua kummankin vanhempansa kulttuuriin ja niiden myötä myös uskonnollisiin perustraditioihin. Jos tämä halutaan kieltää, siitä on erikseen oltava maininta tapaamissopimuksessa tai -päätöksessä. Kokonaan eri asia ovat radikaalin tunnustukselliset tilaisuudet, esimerkiksi herätyskokoukset tai muut voimakkaat uskonnolliset rituaalit.”

Kantelussa tarkoitettujen tapahtumien aikaan C on ollut 6-vuotias. Edellä mainittujen uskonnonvapauslain säännösten mukaan tämän ikäisellä lapsella ei ole vielä edes rajoitettua oikeutta osallistua uskonnollista asemaansa koskevaan päätöksentekoon. Kuitenkin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:n mukaiset lapsen huollon tavoitteet ohjaavat myös lapsen uskonnollista kasvatusta.

Nähdäkseni tapaamisissa suoritettu uskonnon harjoittaminen on ollut C:n iän ja kehitystason mukaista ja nimenomaan tutustumista tapaajavanhemman uskonnollisiin perustraditioihin. Asiassa ei tältä osin ole merkitystä sillä, että kyseessä on valvottu tapaaminen. Tapaamisoikeutta koskevassa tuomioistuimen päätöksessä ei ole uskonnon harjoittamista koskevia määräyksiä. Laissa ei myöskään eroteta niitä tilanteita, joissa tapaaja on samalla huoltaja, niistä, joissa hän ei ole.

Kokemäen perusturvalautakunnan selvitysten mukaan Kokemäen perusturvalautakunta tai sen alaiset viranomaiset eivät ole C:n tai kenenkään muun osalta tehneet uskonnonharjoittamisen kieltäviä päätöksiä eivätkä antaneet siihen liittyviä toimintaohjeita. Tapaamisten valvojat ovat kuitenkin laatineet tapaamisista Kokemäen sosiaalikeskukselle raportit, joiden perusteella kantelussa kuvattu menettely, myös uhkaus keskeyttää tapaaminen, jos ohjeita ei noudateta, on tullut Kokemäen sosiaaliviranomaisten tietoon. Lisäksi E oli selvityksensä mukaan keskustellut muun muassa kaularistin pitämisestä huoltajan kanssa.

Kokemäen kaupungin perusturvatoimen viranhaltija on myöntänyt lastensuojelun avohuollon tukitoimena maksusitoumuksen erään yhdistyksen turvakotiin C:n ja A:n valvottuihin tapaamisiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta annetun lain 4 §:n 3 momentin mukaan kunnan hankkiessa palveluja yksityiseltä palvelujen tuottajalta kunnan on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Tämän vuoksi Kokemäen perusturvatoimen velvollisuutena on ohjeistaa yhdistyksen turvakotia ja myös seurata, että turvakodissa menetellään lain mukaisesti.

Kun kantelussa kuvattu menettely on ainakin tapaamisraporttien kautta tullut E:n tietoon, olisi perusturvatoimessa nähdäkseni tullut arvioida menettelyä perustuslaissa säädetyn uskonnonvapauden ja tapaamisoikeutta koskevien säännösten ja periaatteiden kannalta sekä ohjeistaa ja valvoa turvakodin menettelyä asiassa.

Johtopäätökset ja toimenpiteet

Kiinnitän Kokemäen kaupungin perusturvatoimen ja E:n huomiota edellä esittämiini näkemyksiin uskonnon harjoittamisen kieltämisestä valvotuissa tapaamisissa ottaen huomioon uskonnonvapautta ja tapaamisoikeutta koskevat säännökset ja periaatteet sekä velvollisuuteen huolehtia lainmukaisesta menettelystä ja asiakkaiden perusoikeuksien toteutumisesta ostopalveluina tuotettavissa palveluissa.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni Kokemäen kaupungin perusturvalautakunnalle Kokemäen perusturvatoimen ja E:n tietoon toimitettavaksi.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Vanhempi oikeuskanslerinsihteeri

Irma Tolmunen

OIKEUSKANSLERINVIRASTO
